

2000'lerden Günümüze Sanatta Feminizm Ve Kadın Çalışmaları

Feminism And Women's Studies In Art From 2000s To The Present

Kader AYDIN ÖZEL Serkan İLDEN

Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye
Prof. Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü/Resim Anasanat Dalı, Kastamonu, Türkiye

ÖZET

2000'lerden günümüze sanatta feminizm konusunun küreselleşen dünya olgusu içerisindeki yeri irdelenerek başlıca feminist kadın sanatçı eserleri üzerinden incelenmiş ve eleştirel yorumlamalar yapılmıştır. Postmodern sanatın etkisinin devam etmekte birlikte yeni sanatsal arayışların kapısının aralandığı günümüz sanatında cereyan eden değişim ve gelişimler sanatsal üretim ve tüketim sürecinde yeni oluşumların gerçekleşmesine neden olmuştur. Bilişim teknolojisinin getirdiği yeni dünya düzeni sayesinde bilgiye ulaşmak artık eski yaşam standartlarının üzerinde bir kolaylık sağlamaktadır. Yaşamsal her konu, gerçekleşen her yeni olay ve olgu sanatın temel konusu olurken bunu ele alış biçimi tamamen sanatçının kendine özgüdür. Feminist sanatla birlikte bu özgün sanat anlayışı bambaşka bir boyut kazanmıştır. Çoğunlukla kendi bedenleri üzerinden mesaj verme amaçlı sanatsal performanslar sergileyen sanatçılar hatırı sayılır bir yankı oluşturmayı başarmışlardır. Gerçekleştirdikleri kadın çalışmalarında olumlu ya da olumsuz tepkiler alma amacı gütmeksizin yalnızca verdiği mesaja odaklanan feminist sanatçılar, kadının bitmek bilmez bir sanat imgesi, nesnesi ya da konusu oluşunu günümüz sanatında iddialı örneklerle sergilemektedirler. Güncel sanat içerisinde kendine önemli bir yer edinen kadın bedeni temelli kadın çalışmalarının feminist sanat ışığında incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda elde edilen kaynaklar taranarak 2000'lerden günümüze kadar gerçekleşen feminist sanat yaklaşımları ve bu sanatsal üretimlerde aktif rol alan kadın sanatçılardan önde gelen birkaç sanatçının eserleri üzerine incelemelerde ve eleştirel yorumlarda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Güncel Sanat, Feminist Sanat, Kadın Çalışmaları

ABSTRACT

In this study, which has been called as a critical view of feminism and women studies in art since the 2000s, the subject of feminism in art in the globalized world phenomenon has been examined through the works of feminist women artists and critical interpretations have been made. Although the influence of postmodern art continues, the changes and developments that took place in today's art, where new artistic pursuits are opened, have caused new formations in the artistic production and consumption process. Thanks to the new world order brought by information technology, accessing information now provides a much higher convenience than old living standards. While every vital subject, every new event and phenomenon is the main subject of art, the way it is handled is completely unique to the artist. Along with feminist art, this unique understanding of art gained a completely different dimension. The artists, who mostly performed artistic performances to send messages over their own bodies, have managed to create a considerable echo. Feminist artists, who focus only on the message they give, without aiming to get positive or negative reactions in the women's works they perform, display the woman's endless art image, object or subject with ambitious examples in today's art. It is thought that it is necessary to examine women's body-based women's studies that have an important place in contemporary art in the light of feminist art. By analyzing the sources obtained in this context, feminist art approaches that have taken place since 2000s and the works of several leading artists who have taken an active role in these artistic productions have been made and criticized.

Keywords: Contemporary Art, Feminist Art, Women's Studies

1. GİRİŞ

2000 yılından günümüze kadar olan sanat oluşumları içerisinde feminist sanat anlayışı ve bu anlayışa örnek teşkil eden çalışmaları gerçekleştiren kadın sanatçıların eserleri incelenirken çağdaş sanat olgusundan bahsetmek süreci anlamak açısından gerekli olacaktır. 21. yy. sanatı olarak da bahsedilen çağdaş sanat anlayışı içinde bulunduğumuz güncel süreci kapsadığından ötürü hali hazırda gelişmekte olan bir olgudur ifadesini kullanmak yerinde olacaktır. Sürekli değişim sergileyen günümüz sanat arenası, araştırma ve sanatsal düşünce geliştirme bağlamında, çok geniş ve kapsam olarak açık uçlu sanatsal üretim sürecidir. Ardıl bir değişim ve gelişim içerisinde olan günümüzün dinamikleri elbette kültürlerin yansıması olan sanatsal oluşumu da etkilemekte ve bu hızlı döngü içerisinde almaktadır. Güncel yaşam dinamikleri, sanatsal üretime kaynak oluşturma noktasında pozitif bir katkı sağlamaktadır. Gündemde olan önemli konular ışığında, pek çok düşünsel ürün günümüz sanatçılarının yorumlamalarıyla hayat bulmaktadır.

Ancak sanat dünyasındaki tüm gelişim ve evrilmeler karşısında değişmeyen bazı olumsuz toplumsal gerçekler vardır. Hala devam eden erkek hegemonyası bu olumsuz örneklerin en başında gelmektedir. Asırlar boyunca devam eden bu sahip olma ve baskılama içgüdüü yerini ait olma güdüüne bırakmadıkça bu süreç uzun yıllar boyunca devam edecektir. Temel unsuru kadın olan feminizm kavramı ise tam olarak bu bakış açısına karşı 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Feminist sanatın hatta ilk olarak feminizmin ortaya çıkma sebebi olan baskılayıcı yapı, eşitlik ve adalet arayışına giren kadın topluluğunun doğmasına neden olmuştur. Bu görüşü destekleyen Mitchel feminizmi şöyle tanımlar; "Kadınların kendi aralarında bir dayanışma yaratarak, erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine, cinsiyetçi politikalarına karşı başlatmış olduğu mücadele" (Mitchel, 1995:6-7). Negatif bir olgunun ortadan kaldırılması için başlatılan bu savaşın oldukça olumlu ve etkili tek güzel sonucu feminist sanatın doğmasıdır

denebilir. Bir dert anlatma, bir mesaj verme güruhu ile yola çıkılan bu toplumsal sorun çok başarılı sanatsal çalışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Postmodernizmin etkilerinin hala devam ettiği günümüz sanatsal süreci içerisinde göstergebilim de araştırma ve çalışma alanı olarak oldukça geniş yelpazeye sahiptir. Bu etkinin yanı sıra 1960'da oldukça etkili olan ve büyük yankı uyandıran feminizm sanatı da gelişimine ciddi adımlarla devam etmektedir. Sanatsal üretimlerin hız kesmeden devam etmesinin altında elbette yeni arayışlar, güncel konular ve teknolojinin gelişimi yatmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Günümüz Tüketim Kültürü Ve Sanatsal Oluşumlara Etkisi

Sanatın varlığı, insanın var olma tarihi ile eş değerdir. İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren insan yaşamında bir şekilde kendine yer edinen sanatın ortaya çıkış amacı ilk olarak sanatsal kaygılar olmamakla birlikte geçmiş hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Geçmişin kanıtı niteliğindeki ilk sanatsal dokunuşlar ilkel, yalın ve doğrudan mesaj verme özellikleri taşımaktadır. Mağara duvar resimleriyle başlayan bu serüven gelişen ve değişen dünya ile evrilerek günümüzdeki dijital dünyanın sanatına dönüşmüştür.

Toplumlarda gerçekleşen teknolojik gelişmeler arttıkça yeni olana talep de artmaktadır. Başta fizyolojik ihtiyaçlar olmak üzere insanoğlu elbette pek çok şeye ihtiyaç duymaktadır. Beslenme, barınma, sağlık gibi zaruri ihtiyaçların dışında günlük yaşantılara kolaylık sağlayacak ürünlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Değişen dünya düzeni ile birlikte yaşam standartlarının iyileşmeye başlaması insanları yeni arayışlara sürüklemektedir.

İnsanoğlunun bitmek bilmeyen sahip olma ve tüketme hırsı yeni olanın da ötesini arzulaması şeklinde devam etmektedir. Dünya pazarının nabzını tutan çevreler bireylerin taleplerini karşılamak bunun yanısıra daha fazla para kazanmak üzere satış pazarını her dönem yenileyerek tüketim kültürü çılgınlığına hizmet etmektedirler. Arz-talep dualitesi çerçevesinde gerçekleşen tüketim kültürü, insanların yeni arayışlar içerisine girmesine zemin hazırlamaktadır. Öyle ki ihtiyaç duyulmayan bir ürün çok güzel tasarlanan reklam ve videolarla bireylerde önemli bir ihtiyaçmış algısı oluşturmaktadır. Gerçekleştirilmeye çalışılan üst düzey birey olma çabası, tükettikleriyle ölçüleceği için hesapsız satın alma ve tüketme insanların amaçları arasına girmiştir. Baudrillard bu konuyu şöyle değerlendirir; "Bana fırlatıp attığın şeyi söyle sana kim olduğunu söyleyeyim" (Baudrillard, 1997: 39). Bu düsturla hareket eden bireyler tükettikleriyle aslında bir kimlik kazanma arayışına girmektedirler. Elbette birincil amaç bu olmayabilir fakat gelinen son nokta birbirine benzeyen bireyler ve özentisi ile döşenmiş yaşamlarla doludur.

Benzeme kaygısı beden olguları üzerinden de aynı şemayı çizmektedir. Birbirine benzemeye çalışan beden görüntüleri, ölçüleri, yüz ifadeleri ve daha niceleri. Bu noktadan hareketle toplumun beden algısının ivmesinin değiştiğini söylemek mümkün olacaktır. Bedensel görüntünün değişimi konusunda erkek tüketici oranına nazaran kadın tüketicilerin çoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir. Bu artış hem kadınların girmeye çalıştıkları kalıpla daha mutlu hissedecekleri düşüncesi hem de erkek (alıcı gözle bakan birey) bakış açısına hitap etme kaygısı olmuştur. Bu anlayışın altında yatan ana unsur yine kadına biçilen seyirlik olma rolüdür.

Kadın bedeninin günümüz dünyasının ve sanatının ayrılmaz bir parçası oluşu özünde güncel bir olgu değildir. Bilindiği üzere tarihsel sanat süreci incelendiğinde klasik sanattan modern sanat süreçlerine hatta günümüze kadar sanat imgesi olarak kullanılmıştır.

Kadın bedeni, kullanılmaya başlandığı sanatsal üretimi baz alındığında, sanatın bir parçası-nesnesi halindeydi. Onu, sanatının baş imgesi olarak kullanan sanatçı, gözler önüne serdiği andan itibaren o eser tüketilen bir obje olmaktadır. Gözlere hitap edilmesiyle birlikte başlayan süreç ise kadın bedeninin metalaşmasıydı.

Sanat eserinin biricik ve tek olma özelliği dijital dünya ile yerini çoktan tıpkıbasım yöntemleri ile çoğaltılan sanatsal üretime bırakmıştır. Seri üretim sisteminin bir parçası haline gelen sanatsal ürünlerin üreticilerinin büyük bir çoğunluğunu yaşamsal ihtiyaçlar ve geçim kaygılarından ötürü sanatçılar oluşturmaktadır. Her yeni oluşumdan kültürel anlamda etkilenen sanatçı topluluğu, bu yenilikler üzerine çalışmalar üretmeye başlamaktadırlar.

"21. yüzyıl sanat sektörünün (ve 21. yüzyıl yaşamının diğer birçok sektörünün) temel özelliklerinden biri, küreselleşmenin etkisidir. Küreselleşme, insan etkinliği ve bilginin zaman ve mekân boyunca birbiriyle artan hızda bağlantıda olmasıdır." (Robertson, 2020: 2). Gelişen dijital dünya ve bilişim sektörü günümüzde dünyanın diğer ucunda bir lokasyonda gerçekleştirilen her türlü sanatsal faaliyetlerin görülmesine de olanak sağlamaktadır. İletişim konusunda sıkıntının yaşanmadığı güncel sanat süreçlerinde sanatçılar artık uzaktan kullandıkları teknolojik kitle iletişim araçları ile çok uzaklardaki insanlara ulaşabilmekte ve seslerini duyurabilmektedir. "İnternet ve kitle iletişim araçları sayesinde, çağdaş sanatın önemi hakkındaki bilinçlenme giderek artıyor" (Robertson, 2020: 2). İnsanlar bu kitle iletişim araçları sayesinde uzak noktadaki bir sanatsal etkinlikten haberdar olabilmekte, her türlü bilgiye ulaşabilmekte ve 360° sanal gezintiler ile normal şartlarda gezme imkânı bulamayacakları sanat müzeleri ve sanat galerilerini gezebilmektedir. Örneğin; 2020 Nisan ayında ücretsiz sanatsal gezi hakkı tanınan Frida Kahlo Müzesi. 360° gezinti sağlayan bu uygulama sayesinde pek çok sanatsever bu müzeyi gezme şansı yakalamıştır. Çok önceden kullanılmaya başlayan ve günümüz pandemi sürecinde bir gereklilik üzerine gerçekleştirilen sanal resim sergileri

yine bu mantıkla yürütülen uygulamalardan biri olurken telekonferans iletişim yöntemleri de pek çok insanın evlerinden dahi çıkmadan kolayca gerçekleştirebildiği sanatsal faaliyetlere örnek verilebilir.

2.2. Güncel Sanat Arayışları

Sanata ve sanatçıya ulaşmanın artık eskisi kadar zor olmadığı günümüz sanatında pek çok disiplinin birlikte harmanlanmakta ve sanat da disiplinler arası süreci yaşamaktadır. “Yirmi birinci yüzyılda görsel kültür, her çeşit imgeyi disiplinler arası bir bakışla anlama amacı güden önemli bir çalışma alanı haline geldi” (Robertson, 2020: 2). Görsel ve fonetik sanatın birleştiği video art ya da hem görsel hem fonetik hem de dokunsal duyuları birlikte harmanlayan beden (performans) sanatı bunlara verilecek en önemli örneklerdendir. Bu noktada sanat eserlerini, sanat üreticilerini ve sanat tüketicilerini çok farklı şekillerde görmek mümkündür. Sanat yalnızca üretmek ya da tüketmek ile sınırlı kalmamakla birlikte hem sanatçı hem de sanat tüketicisi sanatın bir parçası, sanatın kendisi olmaktadır. Sanatçı gerçekleştirdiği performanslarda yansıttığı sanatı yaşamakta ve sanatın kendisi olmaktadır.

Bunun yanı sıra gerçekleştirdiği performansına davet ettiği sanat tüketicisi (izleyici) de artık sanatın bir parçası olmaktadır. Bu bağlamda izleyici sadece gözlemleyen değil gözlemlenen birey konumundadır.

1950’lerde feminizm hareketleriyle adından sıkça söz ettirecek ve günümüz sanatında önemli bir ivme kazanacak olan bu yeni anlayış çoğunlukla kadın sanatçılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Erkek egemen topluma bir mesaj niteliği taşıyan bu anlayış kadın bedeninin teşhir nesnesi algısından ziyade bir dert anlatma yöntemi ve çabasıdır. Sanatın içine yerleştirilen ve kadın bedeni üzerinden yürütülen cinsellik olgusu, kadın sanatçılar tarafından yine kadın bedenleri üzerinden fakat bu kez zıt bir anlam yüklenerek temsil edilmektedir.

Sanatçıların bir mesaj verme amaçlı gerçekleştirecekleri sanatsal faaliyetler için kullanacakları mekânlar da önem arz etmektedir. Günümüz sanatı eskinin sanat galerisi anlayışından zaman zaman uzaklaşarak verilecek mesajın derecesini arttırmak adına çoğunlukla kurgusal mekânlarda gerçekleşmektedir. Sanatçıların kendilerini daha rahat ve amacına uygun ifade edebilmek adına oluşturdukları bu mekânlar bir depo, açık alan, cadde, sokak, alışveriş merkezi ya da kamuya açık herhangi bir alan olabilmektedir. Sanatın, sanat galerilerinde sıkışıp kalan bir olgu olmaması mantığı ile hareket eden sanatçılar, sanatı sanatın kendisine gelemeyen izleyicisine (sanat alıcısına) götürmektedir.

Bunun yanı sıra güncel sanatsal eylemlerden biri olan enstalasyon (yerleştirme sanatı) da uzun soluklu bir süreçte devam etmektedir. Bu etkinlik gerçekleştirilmeden önce sanatçı tayin ettiği bir mekânı kendi çalışmalarına uygun bir şekilde düzenlemekte ve verilecek mesajların daha etkili olmasını amaçlamaktadır. Enstalasyon’un Türkiye’deki ilk örnekleri çoğunlukla Ayşe Erkmen gibi sanatçılar vasıtasıyla sergilenmiş ve hem olumlu hem de olumsuz eleştirilere sebep olmuştur. Sanatçının kurgusal mekânlar oluşturduğu sanatsal etkinlik yerleri çoğunlukla nesne yerleştirme mantığı gütmektedir.

Görsel 1. B Planı, Ayşe Erkmen, 2011, Venedik Bienali
Kaynak: URL:1

“Sergi mekânına girerek sadece sergi mekânının elemanlarıyla çalıştığında kendini başarılı hisseden Ayşe Erkmen, 2011 yılında Venedik Bienalinde Türkiye’yi Plan B adlı projesiyle temsil etti. Tek penceresi olan oda, kanala açılan tek yeri hedefledi. Odanın içine su getirmek, odada dolaştırmak, kanaldaki pis suyu içine alıp dönüştürüp, içilebilecekken yeniden kanala aktarmak üzere bir düzenek oluşturdu. Suyu içmek, sanatçıya göre, işi başka yöne götürecekti, bir sonuç alınacaktı ve bu tercih ettiği bir şey değildi” (Sevinç, 2017: 1).

Bir bakıma Duchamp’ın hazır nesnelere andıran bu mantık bir yönü ile de kavramsal sanatı çağrıştırmaktadır. Yapısal değişkenler göz önünde bulundurulduğunda da konstrüktivizm ile paralellik göstermektedir. Bu bakımdan

ele alındığında birçok sanat üslubunun bir arada kullanıldığını görmek mümkündür. Enstalasyon, birçok sanatsal disiplinin bir arada yaşatıldığı günümüz disiplinlerarası sanatına örnek teşkil eden sanatsal yaklaşımlardan biridir.

“Yirmi birinci yüzyılda göze çarpan bir eğilim de, bir yapıtın yol açtığı sosyal etkileşimlerin, yapıtın içeriği haline geldiği katılımcı sanat olmuştur. Genellikle "ilişkisel sanat" adı verilen bu sanatta, yapıt seyirciyi bir şekilde çeker” (Robertson, 2020: 4).

Bu yaklaşıma verilecek örneklerden biri Carsten Höller’in müzeye gelen ziyaretçilerin kayması için kurduğu devasa kaydıraklardır.

Görsel 2. Test Site, Carsten Höller, 2006-2007, Tate Modern, London.
Kaynak: URL:2

Rirkrit Tiravanija geleneksel bir Tayvan yemeği hazırlayarak izleyicilere ikram etmiştir. Bir ödül yarışması olan etkinlikte gelen ziyaretçilere kendi elleriyle yemek yaparak ikram etmiş ve sanatı pişirdim ifadesi ile yeme eylemi devam ederken ziyaretçilerle sanatsal konular üzerine söyleşilerde bulunmuştur.

Görsel 3. Rirkrit Tiravanija Cooking and Drawing Event at Art Basel 2011
Kaynak: URL:3

Çağdaş sanat adı ile anılan günümüz sanatında bu ve bunlara benzer pek çok sanatsal değişkenler görülmektedir. Pek çok sanat denemelerinin yapıldığı hatta girişte bahsedildiği üzere disiplinlerarası bileşenlerin olduğu yeni üslup arayışları günümüz sanatının değişen küresel dünya anlayışı ile paralellik göstererek sürekli bir devinim halindedir. Sürekli yenilenen ve değişen dünya görüşleri, hızla değişen dünya gündemi ekseninde sanat anlayışları da değişmektedir. Bu hızlı ve daimi değişim günümüz sanatının kalıcı olmama ihtimalini arttırmaktadır.

Geleneksel sanat anlayışını devam ettiren güncel sanatçılar da olmasına rağmen toplumun, özellikle sanat çevrelerinin dikkatini cezbeden yeni ve farklı olan anlayışlardır. Merak uyandıran her yeni şey kendini izleyiciye çok rahat pazarlayabilmektedir. İnkna etmek gibi bir çabası olmayan yeni sanatsal arayış ve denemeler izleyicilere antipatik gelse dahi sonucunda ne olacağı ya da sergilenen performanstan diğer insanların duydukları hazı gözlemlemek bile ilgi çekici olacaktır. Bu sebeple yeniçağın günceli, insanları etkileme özelliği açısından önem taşımaktadır. Bir şekilde dikkat çekebilme özelliği gösteren bu sanatsal olguların en büyük etki noktası kaçınılmaz şekilde izleyicinin sanatsal eylemin içerisine dâhil edilmesi olmaktadır. Bu, sınıfta ders dinlerken dikkat dağınıklığı yaşayan öğrenciyi derse çekmek adına öğretmenin, o öğrencinin adının geçtiği cümle ve örnekler kurması gibi bir durumdur. Adı ile hitap edilen öğrenci dalgınlığından sıyrılarak bir anda derse katılım göstermeye başlamaktadır. Bu

örnekleme olduğu gibi sanat izleyicileri de içinde buldukları durum ve olayları benimser, özümserler. Hatta o sanatsal yaklaşımın takipçisi olmaya başlarlar.

Sanatın biriciklik ilkesini sorguladı konumdaki bu yeni yaklaşımlar geleneksel sanatın şekilciliğinden sıyrılarak düşünce merkezli ürünler üretme eğilimi göstermektedir. “Geleneksel olanda pek de mümkün olmayan kopyalama neredeyse tüm yeni üretimlerde, yerini tekrardan yapılabilme (Tasarlama Prensibi) öngörüsüne bırakmıştır (Göksay, 2013: 3).

Tüm bunlar yirmi birinci yüzyıl sanatının henüz başlangıç seviyesinde olduğunu göstermektedir. Çünkü zamanla birlikte ait olduğumuz dünyadaki her şey hızlı bir şekilde değişim göstermekte ve tüketilmektedir. Fikir odaklı olan bu yüzyıl sanat anlayışı içerisinde gündem çok hızlı değişmekte ve buna bağlı olarak da pek çok yeni fikir üretilmektedir. Bu bağlamda yeniçağın güncel sanatçıları sürekli dikkat çekecek eserler üretmekte ve ses getirmektedirler.

3. BULGU ve TARTIŞMALAR

3.1. Feminizm Ve Kadın Çalışmaları

On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan feminizm, toplumun ataerkil ve çifte standart uygulayan düzenine bir başkaldırı niteliğinde olmuştur. Toplumda en az erkekler kadar iş gücü sergilemelerine rağmen hak ettikleri maddi karşılığı almayan kadın çalışanların eşitlik-hak-özgürlük grupları içinde başlattıkları bu yaklaşım başlangıçta küçük bir topluluğu etkilerken zamanla haklılığın verdiği savaş diğer toplumlara da yayılmıştır.

Toplumsal ve siyasi bir başkaldırı olan bu hareket 1960’larda sanatsal yaklaşımlarda da kendini göstermeye başlamıştır. Post modern süreç içerisinde yapısalcı üslup ile şekillenen feminist sanat anlayışı avangard sanat, post yapısal ve yapısöküm üslupları etkisi ile erkek sanatçıları tarafından resmedilen modern sanat kadın imgelerine tepki olarak gelişim göstermiştir. Sanat imgeleri arasında büyük bir alana hâkim olan beden imgesi kendisini daha çok kadın bedeni üzerinden göstermiştir. Erkek sanatçıları tarafından resmedilen ve yine erkek izleyiciye sunulan kadın bedenleri hem teşhir nesnesi olma hem de metalaştırılması bağlamında kadını değersizleştirmiştir. İşte bu yaklaşıma tepki olarak ortaya çıkan feminist sanat anlayışı, kadın bedenini erkeğe beğendirilmek üzere sunulan bir nesne konumundan çıkarmıştır. Bireysel değerlilik bakış açısı ile kalıplaşmış kadın bedeni kriterlerini kırarak toplumun gözüne hitap eden mükemmel beden algısını yerle bir etmiştir.

1960’lardan günümüze kadar pek çok feminist kadın sanatçı, toplumsal bakış açısındaki bu beden algılarını kırmak için pek çok sanatsal çalışma gerçekleştirmişlerdir. Kadın bedeni artık seyirlik bir nesne olmaktan çıkarak erkek gözüne hitap etmek yerine buna tepki olarak sergilenecektir. Zaman içerisinde gelişen ve değişen dünya düzeni ile kadın çalışmaları da yükselişe geçen bir ivme kazanmıştır. 2000 yılından sonraki sanatsal faaliyetlerde aktif olarak rol alan sanatçıların gerçekleştirdikleri çalışmalarda daha özgür ve cesur kadın imgeleri ile karşılaşmak mümkündür. Çoğunluğunun sanat üretici olmanın yanı sıra sanat eleştirmeni, küratör, kitap yazarı olarak sanat camiasında aktif rol aldığı görülmektedir.

2000 sonrası feminizm sanatında aktif çalışmalar sergileyen önemli kadın sanatçılarından birçoğunun eserlerini eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmek gösterilen bu çabaları kavrama noktasında yararlı olacaktır.

3.1.1. Şükran Moral

Türk, performans sanatının önemli temsilcilerinden olan Moral, 1962 doğumludur. Sanat yaşamının bir döneminde sanat eleştirmenliği de yapmış olan sanatçı, ses getiren performansları, enstalasyon sergileri ve videoart’larıyla da tanınmaktadır. Moral şu anda İstanbul ve Roma’da dönüşümlü olarak yaşamaktadır. Yaptığı sanatsal çalışmalarından ötürü muhafazakâr kesim tarafından tehditler aldığı için çoğunlukla Roma’da yaşayan sanatçı, bir röportajında bu duruma açıklık getiren ve tepki çeken performansını ve dönemin sanata bakış açısını şu şekilde ifade etmektedir:

“Linç yüzünden kaçmak zorunda kaldım. Zilberman Gallery’de iki kadının aşk performansı çok tepki çekti. ‘Vurun kahpeye’ dediler, ‘Tükürelim Şükran Moral’ın işlerine” diye yazdılar. Sanatçı toplumun isteklerine göre iş yapmaz. Benim o işi yapmamın bir nedeni vardı. Zaten zamanla haklı olduğum anlaşıldı. Sanata tahammülsüzlük 2010’dan sonra ayyuka çıktı.” (Arslan, 2019)

Sansasyonel çalışmalarla adından çokça söz ettiren sanatçı, günümüz dünyasında hala devam etmekte olan erkek egemenliğine karşı ileri derece göstermiş olduğu sanatsal performanslarla tepki vermektedir.

Sanatçının 2010 yılında Mardin’de gerçekleştirdiği performansı, 1’den fazla kadın ile evlenme hakkını kendinde bulan ve çoğunlukla çocuk yaştaki kız çocukları ile evlenen erkek topluluğuna tepki vermeyi amaçlamaktadır. Sanatçı bu performansıyla çocuk gelinler konusuna dikkat çekmeye çalışmış fakat bu çalışmayı gerçekleştirdiği yerde bu çalışma pek de etkili olamamıştır. Sanat camiası tarafından takdir toplayan bu çalışma asıl muhatabı olan kesimi etkileyememiştir. Farkındalık oluşturmak adına yapılan başarılı ve oldukça ılgıneleyici bir çalışma olmuştur.

Görsel 4. Evli Üç Kocalı, Şükran Moral, 2010, Mardin
Kaynak: URL:4

Sanatsal işlerinin çoğunu kadınların gitmediği mekânlarda da gerçekleştiren sanatçı, hamam, genelev, morg ve mezbahane gibi yerleri performans mekânı olarak seçmiştir.

Görsel 5. Karanlık Aile, Şükran Moral, 2009, Düzenleme
Kaynak: URL:5

Sanatçının aile içi şiddeti tasvir ettiği bu düzenlemede göze hitap eden çok şık bir akşam yemeği masası bulunmaktadır.

“Ve –Munch’un çığlığına atfen- cinnetin eşiğinde, kafasını tutmuş, ağzı bir çığlık için açılmış iskelet kadın/ölkü kadın... Masaya dikkatle baktığımızda şiddet araçlarıyla –satır, bıçak, tabanca vs.- dolu olduğunu farkederiz. Şiddet en çok aile içinde yaşanıyor. Bu ne yaman bir çelişki!” (Yücel, 2011).

Sanatçı burada çok şık ve zarif yemek masasının üzerindeki şiddet içerikli öğelerin bulunduğu düzenlemesi ile aile içinde yaşanan şiddeti ters köşe yaparak anlatmaya çalışmıştır. Sanatçı yaptığı çalışmalarla günümüz dünyasının acı gerçeklerini eleştirel bir dil ile anlatmaktadır. Sanatçıya göre, gelişen ve değişen dünya düzeninde değişmeyen tek şey erkek egemenliği ve baskısıdır. Sanatçı bu durumdan oldukça rahatsızdır. Tüm eserlerinin çıkış noktası bu mantıkla gerçekleşmektedir. Sanatçının haklılık payının büyük olduğu ve isyan gösterme boyutuna gelen çalışmalarının temelinde aile içi şiddete maruz kalması ve 18 yaşında bu sebeple evden ayrılmak zorunda kalması yatmaktadır.

3.1.2. Marina Abramovic

Sırp asıllı performans sanatçısı olan Marina Abramovic, 73 yaşındadır. 1960'larda ortaya çıkan beden ve performans sanatı akımının önemli temsilcilerinden biridir. Abramovic gerçekleştirdiği performanslarıyla fiziksel ve zihinsel dayanma gücünü zorlamayı amaçlayarak sınırını ölçmeyi amaçlamaktadır. Performanslarına izleyiciyi de dâhil eden sanatçı, izleyicinin gerçekleştirdiği eylemler doğrultusunda sanatına yön kazandırmaktadır. İzleyiciye kendi bedeni üzerinde bir takım uygulamalar yapma hakkı verdiğinde ne kadar ileri gidilebileceğini ölçmeye çalışmıştır. Bunu yaparken kendi dayanıklılık testini de gerçekleştirmiş olmaktadır. Görsel 6'da sanatçının gerçekleştirdiği en zorlu performanslardan biri olan Rhythm 0 yer almaktadır. Bu çalışmasında bir masa üzerine koyduğu 72 parçadan oluşan nesnelere istediğini kendi üzerinde kullanması için izleyicilere müsaade etmiştir. 6 saat süren performansında çok zorlanmış ve acı çekmiş olarak sonlandırmıştır.

Görsel 6. Rhythm 0
Kaynak: URL:6

Sanatçı bu performansı ile insanların savunmasız insanlara karşı ne kadar ileri derecede kötülük yapabileceğini gözlemlemiştir.

Hala aktif olarak performans eserler üreten Marina Abramovic'in Akış adlı çalışması Şubat 2020'de Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi ve Akbank Sanat'ta sergilenmiştir. Sanatçının ülkemizdeki ilk sergisi olan bu çalışma, sanatçının 50 yıllık retrospektifini yansıtmaktadır.

Görsel 7. Akış/Flux, Marina Abramovic, 2020. Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi, Akbank Sanat
Kaynak: URL:7

3.1.3. Jenny Saville

1970 doğumlu İngiliz asıllı sanatçı aktif sanat yaşamına devam etmektedir. Saville'nin çalışmalarında büyük boyutlarda betimlenmiş çıplak kadın imgeleri göze çarpmaktadır. Saville'nin resmettiği çıplak kadın figürleri boya kullanım tarzı ve devasa boyuttaki kadın formları ile öne çıkmaktadır. Sanatçının kadınları toplumun güzellik ve kusursuzluk beklentisini ters-düz etmektedir. Onun kadınları aşırı kilolu, katman katman yağlı vücutlara sahip sıradanlardır. Feminist sanat anlayışı ile yaptığı çalışmalarında ideal kadın vücuduna bir karşı koyuş gözlemlenmektedir. Çağdaş sanat sürecinde figür resmi çalışan ve figür resminin yeniden betimlenmesini amaçlayan sanatçı yaptığı çalışmalarla gündemdeki önemli kadın sanatçılar arasındadır.

Ayrıca Jenny Saville'nin 1992 yılında yaptığı (Görsel:8) resim 5 Ekim 2018'de 9,5 milyon pound'a satılmıştır. Bu satış ise yaşayan kadın sanatçılardan en pahalı eser satan kişi olmasını sağlamıştır.

Görsel 8. Propped, Jenny Saville, 1992.

Kaynak: URL:8

Saville son dönem resimlerinde bakışların etkisinden faydalanmaktadır. Bir tür seri haline gelen bu bakış odaklı çalışmalardan en bilineni “Stare” isimli çalışmasıdır. Sanatçı bu başlık adı altında, bu eseri pek çok kez farklı yorumlamalarla uyarlamıştır. Bu çalışma grubunda öne çıkan unsur ise kullandığı renk tonları ve fırça vuruşları olmuştur. Erken dönem eserlerinde olduğu gibi yer yer boyaları akıtarak kullanmıştır. Bu resmin bütününe bakıldığında dikkat çeken unsur figürün ön plana çıkan gözleri ve bakışlarıdır.

Görsel 9. Kırmızı Donuk Bakışlı 1/Red Stare Head I, Jenny Saville, 2007-2011

Kaynak: URL:9

“Temelde kadın deneyimiyle ilgiliyim. İçinde bulunduğumuz çağda, evrensel bir kadın tipi çizmeden bir kadın bedeni taşımak nasıl bir şey?” sorusuna yanıtı resimleri ile cevaplamaktadır (Korkmaz, 2006: 107). Sözleri ile kadın bedeninin kendisinin sanat yaratım sürecinde başlıca imge olduğunu görmek mümkündür. Bedensel güzellik arayışını resimlerindeki parçalanmış-yara almış portrelerde ve olağan-sıradan kadın bedenini tasvir etmeyi amaçlayan deformasyona uğraşım bedenlerde görmek mümkündür.

Sanatçının kadını ideal güzellik kavramı kısacına sokmamak adına gerçekleştirdiği tüm sanatsal çalışmalar ışığında abartı boyutta bir deformasyon, devasa vücut uzuvları ve kanlı parçalanmış insan portreleri kadına bakış açısını ılımlı hale getirmenin aksine bu bedenlere karşı itici bir güç oluşturmaktadır. Belki de sanatçının amacı budur: kadını cazip birer haz giderici meta yapmamak.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

21. yy. sanatı olarak anılan günümüz sanatında enstalasyon sanatı, interaktif çalışmalar ve bedensel performanslar dikkat çekmektedir. Gerçekleşen bedensel eylemlerin kayıt altına alındığı ve sergi mekânında düzenlenen alanlarda izleyiciye sunulan video art da günümüz sanatının yükselen sanat üsluplarından biridir. Teknolojik gelişmeler ışığında istenilen efekt, ses, ışık ve kurgunun tasarlandığı video art çalışmaları bu yeni donanımları ile izleyicide daha fazla etki bırakmaktadır.

Sanatın fikir temelli bir anlayış ile yükselişe geçtiği 2000’li yıllar performatif eylem odaklı bir süreç haline gelmiştir. Tekrarlanan, yeniden canlandırılan ve kayıt altına alınan bu eylemler sanat eserinin biriciklik ilkesini ortadan kaldırmaktadır.

Sanatsal üretimde aktif rol alan feminist sanatçılar çoğunlukla bu eylemleri gerçekleştirirken kendi bedenlerini aracı olarak kullanmışlardır. Günlük sıradan bir eylemin bile sanatsal mekânlarda sanat eserine dönüşmesinin altında yatan sebep elbette görücüye çıkan bedenin içinde taşıdığı ruh ve vermek istediği mesajdır. Fikir odaklı yürütülen bu çalışmalarda sanatçı kendi bedeni aracılığıyla hem sanat üreticisi hem de sanat eseri konumuna gelmektedir. Her bir bireyin biricik olması baz alındığında bu çalışmaların odağındaki beden de biricik olan sanat eseri niteliği taşıyor olabilmektedir. Tekrara düşmesi noktasında ve yinelenebilirlik açısından biriciklikten yoksun olduğu düşünülen günümüz sanat anlayışı kendi içinde çelişki yaşatıyor niteliktedir.

Ayrıca erkek egemen toplumun sanatsal üretimleri dikkate alındığında erkek sanatçıların ve sanat tüketicilerinin feminist kadın sanatçıların tepkisine maruz kaldıkları nokta teşhir edilen kadın bedenleridir. Teşhir edilen çıplak kadın bedenlerine eril toplumla aynı bakış açısı ile bakılmaması açısından ve farklı alt metin içermesi noktasında ayırım göstermesine karşın kadın performanslarında sergilenen şey yine çıplak kadın bedeni olmuştur. Güncel sanatın temelinde yatan şey fikir odaklı ve yenilenebilir olmasıdır. Fikir ve güzel anlamlar yüklenerek mesaj verme niteliği taşıyarak temsil edilen kadın bedenlerinin içerdiği mesajlara bakılmaksızın toplumun genelinde yarattığı algı aynıdır. Sanatsal bir bakış açısı ile bakamayan bireyler için performans sanatçıları tarafından sergilenen şey yine teşhir nesnesi olan çıplak kadın bedenidir. Her ne kadar farklı bir mesaj verme amacı taşısa da teknolojinin gelişmişliğine, kültürel eylemlerin daha aktif gerçekleştirilmesine rağmen bakan göz değişmediği sürece görülen şey aynı olacaktır. Sonuç olarak toplumsal algıda olumlu bir bütünlük sağlanmadığı sürece bu sanatsal eylemler, bedensel eylem olmaktan ve kadın bedenine bir meta olarak bakılmasından öteye gidemeyecektir.

KAYNAKÇA

1. Arslan, G. (2019). *Şükran Moral: Acımın Kaynağını Biliyorum; Erkek Egemen Toplum Ve Adil Olmayan Düzen*. Hürriyet Gazetesi
2. Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu*, (Çev.: Hazal Deliceçaylı, Funda Keskin), Ayrıntı Yay, İstanbul
3. Göksay, S. (2013). *Fikrin Yüceltilmesi; 21. Yüzyıl Sanatı*. Mind on Art, Sanat Çalışmaları.
4. Korkmaz, F.D. (2006). *Eleştiri Kuramı Olarak Feminizm Ve Sanata Yansımaları: Feminist Sanat*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi
5. Mitchel, A. (1995). *Feminizm* (Çev.:Ş. Tekeli). İletişim Yayınları, İstanbul
6. Robertson, J. (2020). *Art in the Twenty-First Century*. Oxford University: Oxford Art Online.
7. Sevinç, A. (2017). *Çok Renkli Bir Sanatçı: Ayşe Erkmen*, Ayça Sevinç Tasarım, İstanbul
8. Yücel, L. (2011). *Şükran Moral ile Sanatı Üzerine Söyleşi*. Fotoğrafya Dergisi: 22
9. URL:1 (Erişim Tarihi: 21.07. 2022) <http://www.aycasevinc.com/cok-renkli-bir-sanatci-ayse-erkmen>
10. URL:2 (Erişim Tarihi: 26.07. 2022) <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/exhibition/unilever-series/unilever-series-carsten-holler-test-site>
11. URL:3 (Erişim Tarihi: 29.07. 2022) <https://www.widewalls.ch/artist/rirkrit-tiravanija/>

12. URL:4 (Erişim Tarihi: 27.07.2022) <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-pazar/sukran-moral-acimin-kaynagini-biliyorum-erkek-egemen-toplum-ve-adil-olmayan-duzen-41359925>
13. URL:5 (Erişim Tarihi: 27.07.2022) <http://fotografya.fotografya.gen.tr/cnd/index.php?id=525,0,0,1,0,0>
14. URL:6 (Erişim Tarihi: 10.08.2022) <http://fotografya.fotografya.gen.tr/cnd/index.php?id=525,0,0,1,0,0>
15. URL:7 (Erişim Tarihi: 10.08.2022) <https://gazetesu.sabanciuniv.edu/sanat-ve-yasam/sadece-performans-sanatina-odaklanan-ilk-genis-capli-sergi>
16. URL:8 (Erişim Tarihi: 03.08.2022) <https://www.homohominilupus.com/jenny-saville-dunyanin-yasayan-en-pahali-kadin-sanatcisi/>
17. URL:9 (Erişim Tarihi: 03.08.2022) <https://tr.pinterest.com/melekvatansever/jenny-saville/>